

Evžen Kůs sedmdesátiletý – o všech přírodních jevech bychom měli přemýšlet v souvislostech

RNDr. Evžen Kůs se narodil 5. května 1954 v Železné Rudě, která je rodištěm i jiného známého zoologa a velkého popularizátora přírody Julia Komárka. Vztah obou zoologů ke zvířatům a přírodě asi částečně souvisel jak s rodinným zázemím, kdy řada jejich předků působila v tamějších lesích jako lesníci či lesáci, tak i se samotným pobytem v tomto osobitěm kraji. Pro oba zoology se stala almou mater Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, na kterou nastoupili po gymnaziálních studiích (Julius gymnázium navštěvoval v Klatovech, Evžen ve Stříbře). Evžen Kůs vystudoval obor systematické zoologie obratlovců a jeho diplomová práce se věnovala rybám, konkrétně plodnosti plotice v přehradních nádržích. Po studiích nastoupil do pražské zoologické zahrady, přesně 26. června 1978, ale působil zde už během studentských let jako průvodce. Zaměstnanecký poměr přerušil jen v letech 1980–81, kdy absolvoval studijní pobyt na stejné univerzitě, na nově vznikající katedře životního prostředí. V r. 1980 úspěšně obhájil rigorózní práci o změnách plodnosti plotice a okouna Klíčavské údolní nádrže v letech 1964–79. Do zoo se vrátil 1. září 1981 do oddělení výchovy a vzdělávání. V r. 1990 se stal vedoucím nově vzniklého oddělení informatiky, dokumentace a odborné knihovny, které se posléze proměnilo v oddělení dokumentace. S pražskou zoo byl pracovně spojen celkem 43 let.

žel zvyšujícími se stavy a pochybnostmi některých odborníků o jeho „divokém“ původu ztratil u části zoologů punc zajímavosti. Takže jeho propagace jako druhu byla více než záslužná. Současně se Evžen řadí mezi oblíbené popularizátory přírody a zvířat zvláště, a to formou různých rozhlasových a televizních vystoupení, bezpočtu článků a mnoha populárně-naučných knih, napočítali jsme jich po zahrnutí dílčích jazykových mutací 18 – např. Ryby (Aventinum 1999 a 2008), Dá mi? Nedá mi? (nakladatelství Krásná paní 2010). K těmto aktivitám je nutné přičíst 9 přeložených knih a odbornou spolupráci při revizích přírodovědných dokumentů, především pro Českou televizi. Není divu, že je dvojnásobným laureátem Zlaté stuhy pro nejlepší autory, překladatele a ilustrátory knih pro děti a mládež, a to za knihy Mláďata v Zoo (Artia/Granit 1993) a Ptáci v Zoo (Granit 1996).

Byl členem odborné poradní komise pro chov koňovitých při Evropské asociaci zoologických zahrad a akvárií (EAZA), zástupcem českých zoologických zahrad v pracovní skupině pro biodiverzitu při Ministerstvu životního prostředí ČR a členem komise Národního muzea. Od r. 2001 je členem redakční rady Živý a recenzentem zoologických příspěvků. Jako autor více než 20 článků je však se Živou spojen už od r. 1992, kdy společně s Renatou Masopustovou a Janem Masopustem představili téma První československý odchov hrabáče v pražské zoo.

Kromě toho všeho je Evžen Kůs bytostně kulturním člověkem, takže má velmi široký záběr i mimo zoologii a biologii, přičemž asi nejbliže mu je historie, život severoamerických indiánů a architektura. Známe ho jako milého a laskavého člověka, který je vždy nápomocný radou, nápadem i zprostředkováním kontaktu na jiné kolegy. Umí ostatní podpořit v úsilí, motivovat je nebo povzbudit v těžších životních etapách. Své okolí dokáže potěšit či přímo rozesmát trefnými a pohotovými vtipnými poznámkami. Evžen je téměř 45 let šťastně ženatý a je otcem dvojčat, synů Petra a Vladimíra, Vladimír z něj učinil dvojnásobného dědečka.

V rámci Zoologické zahrady hl. m. Prahy byl čínorodým pracovníkem – např. mezi lety 1985–2000 zpracovával Ročenky Unie českých a slovenských zoologických zahrad (v různých variantách jejího názvu). Obsahují detailní údaje o počtech chovaných druhů ve všech československých a posléze českých a slovenských zoologických zahradách, jakož i údaje o příchodech, odchodech, odchovech, úhynech apod. Po 30 let editoval odborné periodikum Gazella, které se převážně zaměřuje na biologii a chov zvířat v zoologických zahradách

(<https://www.zoopraha.cz/gazella>), a mezi lety 1990–2018 vedl mezinárodní plemennou knihu koně Převalského (*Equus przewalskii*). Kromě toho dlouhodobě vedl odbornou komisi pro koňovité (Equidae) a dokumentační komisi (od r. 1989) při Unii českých a slovenských zoologických zahrad.

Širší veřejnosti je E. Kůs znám především jako velmi aktivní popularizátor, neúnavný propagátor zoologických zahrad a zejména koně Převalského, jehož zoologické zahrady zachránily od vyhubení. Tento druh bohu-

- 1 V Zoo Praha u výběhu s tolik oblíbenými bizony, r. 2017. Foto P. Hamerník
- 2 Jubilant při výletním odpočinku, Řím 2022. Foto H. Kůsová
- 3 Průvodce Evžen Kůs před bývalou expozicí lvů indických, r. 1977. Foto: archiv Zoo Praha
- 4 S moderátorkou Michaelou Jílkovou před dnes již neexistující expozicí žiraf v Zoo Praha. Foto V. Motyčka

Ve volných chvílích se rád potuluje melancholickou krajinou Českého lesa, kde prožil dětství i značnou část jinošského věku. Každoročně pořádá ve spolupráci s chráněnou krajinnou oblastí Český les vycházku pro veřejnost po zajímavých místech těchto končin. To vysvětluje, že ačkoli nyní žije převážně na západním okraji Železných hor, je mimo jiné autorem sdělení Savci Přimdského lesa v časopise Lynx (1999) a kolegy k návštěvě Českého lesa nadšeně vybízí. Nedá mu to, aby své pocity, poznatky z historie i přírodovědná pozorování také nepublikoval v časopise CHKO Český les.

Se svou výjimečnou pamětí je zároveň vyhledávaným vypravěčem veselých, ale i smutných příběhů nejen z pražské zoo, kdy dychtivě hltáme jeho vtipně podaná vyprávění a snažíme se zapamatovat si alespoň zlomek vzpomínek na doby dávno i nedávno minulé. Součástí jeho života je samozřejmě láska ke zvířatům a přírodě, jak sám říká: „Většina zvířat se dožívá nižšího věku než člověk, a tak jsem mohl vidět, jak rychle život ubíhá. Přináší to s sebou pokoru a smíření s tím, že tady nejsme věčně a že náš život je jen součástí množiny mnoha miliard jiných životů“.

Jubilantovi bychom rádi za vše poděkovali a popřáli pevné zdraví, splnění osobních a profesních přání, mnoho radosti v blízkosti rodiny a přátel, jakož i v přírodě nebo v kulturní sféře.

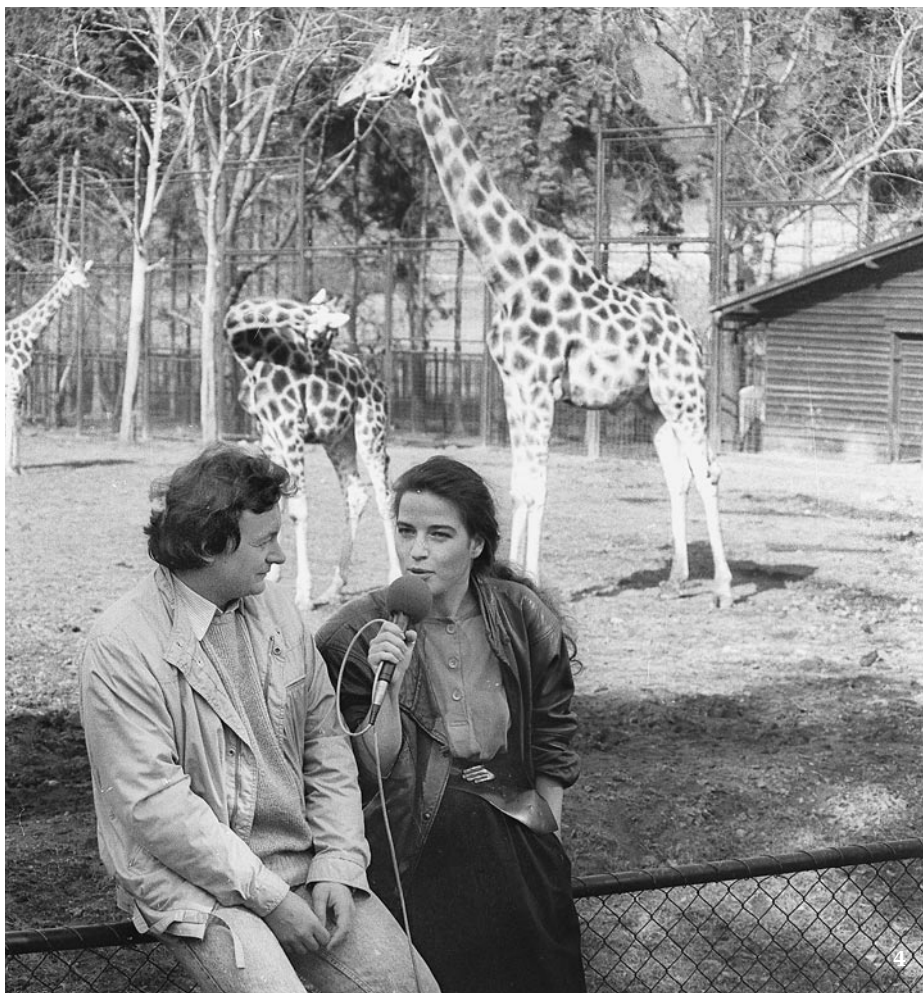
Při příležitosti letošního jubilea přinášíme s Evženem Kůsem rozhovor.

Dokážete určit, kdo vás v dětství nasměroval k zájmu o vše živé?

Nejvíce to byl otec. S ním jsem chodil skoro denně do lesa a na ryby. Učil mě poznávat rostliny i pozorovat volně žijící zvířata, od něj jsem se naučil zákonitostem stopařství. Velký vliv na mou přírodovědnou orientaci měl také jeho kolega Jindřich Tesař, který, ač povoláním lesák, studoval dálkově Přírodovědeckou fakultu UK a byl nadšeným amatérským ornitologem. Později to byl zoolog Muzea Českého lesa v Tachově Pavel Řepa. Společně s Miloslavem Přenosilem z Domu dětí a mládeže organizovali na tachovském okrese hnutí Hlídek přátel přírody a každý rok tzv. ochranářské olympiády. Z této tachovské muzejní „biolíhne“ pochází i známý botanik a ekolog prof. Karel Prach. S P. Řepou jsem byl v kontaktu ještě dlouhá léta, prakticky až do jeho smrti.

Měl jste nějakého učitele obzvláště rád?

Na základní škole a na gymnáziu všechny učitele mých oblíbených předmětů. Tedy přírodopisu, zeměpisu a chemie, na fakultě všechny zoology, zejména pak Vladimíra Hanáka a Zdeňka Veselovského. Prof. Veselovskému jsem vděčen za to, že mi přiblížil

základy ornitologie. Při ornitologických přednáškách, které se konaly v pracovně ředitele zoo, jsme v zimním semestru čtvrtého ročníku chodili do zázemí ptačích ubikací a pavilonů, kde jsme měli možnost vidět chované zvířat. Totéž se opakovalo při přednáškách z etologie. Zkouška z tohoto předmětu byla vůbec poslední zkouškou studií před státnicemi, pomyslnou tečkou za pětiletým úsilím.

Se kterými kolegy se vám nejlépe spolupracovalo?

Jejich výčet by byl dlouhý, za těch 40 let práce v zoo jich bylo opravdu hodně. Nejraději ale vzpomínám na svých prvních 10 let působení v zoo, v době, kdy byl ředitelem prof. Veselovský. To bylo období, kdy jsem byl v denním kontaktu s legendárními zoology té doby, a to nejen v Praze, ale i v dalších zoo nebo v jiných institucích v republice. Obzvláště rád vzpomínám na spolupráci s Hanou Heráňovou, díky jejímuž nezměrnému úsilí má pražská zoo jedinečnou odbornou knihovnu.

Máte nějaká zvláště oblíbená zvířata?

Nedokážu vlastně říci proč, ale je to bizon. Bizona jsem si oblíbil ještě předtím, než jsem propadl kouzlu světa severoamerických indiánů. Jsem z generace, kterou v 60. letech minulého století zasáhla vlna filmů o Vinnetouovi. Pamatuji si, jak jsem byl zcela fascinován, když se v jednom z dílů mayovek objevily záběry stáda bizonů, zatímco většinou tehdejších diváků se tajil dech při scéně, kdy se ve vodopádech Plitvických jezer šplouchá v rouše Evině Daliah Lavi alias Bílá holubice. Když jsem přišel jako elév do pražské zoo, ještě se mi podařilo zastihnout statného bizoního býka Jacka. To byl skutečný kolos. Pamatuji, jak jsme s obdivem sledovali, když v době říje pohazoval ve výběhu s mohutnými kmeny stromů, jako by to byla párátká.

Které zvíře vás nejvíce překvapilo?

Co se celkového vzhledu týče, asi pes pralesní. Když před lety poprvé psi pralesní dorazili do pražské zoo, zůstali jsme s kolegy stát v úžasu nad psovitou šelmou, která na první pohled vypadala jako nějaký druh přerostlé kuny. Podobné to bylo u hrabáče, který nám připadal jako zvíře z jiné planety.

Odesl jste si z kontaktu se zvířaty a přírodou nějaké poučení nebo životní moudro?

Každé zvíře dokáže člověka čas od času překvapit, nikdy nelze říci, že ten který druh známe dokonale. Navíc každé zvíře je svébytný jedinec s typickou povahou, a to platí i pro zvířata, kterým jsme si zvykli říkat domácí mazlíčci. Platí to ovšem i pro zvířata takzvané hospodářská. Mnohokrát jsem si vzpomněl na moudro, které nám celá léta vštěpoval prof. Veselovský – „Milovat zvířata znamená je znát.“

Jste chovatelem nějakých zvířat?

Dnes už ne, pomínu-li účelový chov slepic nebo králíků na venkovském sídle. Dříve jsme doma mívali lovecké psy – ohaře. Nikdy mě nelákal třeba chov papoušků nebo akvarijních ryb. Vzhledem k nedostatku času a jistě pohodlnosti bych si dnes už nepořídil žádné náročnější zvíře, kterému bych nemohl poskytnout dostatek péče a všeho potřebného. Na venkově s námi tráví život ještě domácí kočka. A jako správný důchodce sleduji život na ptačím krmítku, je to klasická „poznávačka“. S ptačími atlasy za zády si doplňuji mezey z ornitologie. Jen holuby nekrmím, protože vím, že to není správné, a taky proto, že v okolí našeho pražského bytu ani na Vysočině žádní kromě divokých hřivnáčů a hrdliček nejsou.

Co považujete za své největší profesní úspěchy?

Určitě to, že jsem mohl zůstat v oboru, který jsem vystudoval, a měl jsem možnost nahlédnout do světa zvířat jinak než většina mých kolegů ze studií. Mám dobrý pocit z toho, že se mi spolu s kolegy podařilo v pražské zoo vytvořit fotografický archiv a docílit zařazení odborné knihovny do republikového seznamu knihoven se speciálním knižním fondem. Mám také dobrý pocit, že jsme ve spolupráci s kolegy z Národního muzea, zejména s Ivanem

5 „Retro“ 70. let... Jubilant ve věku 18 let s čistokrevným německým krátkosrstým ohařem Grofem Staccato. Foto z archivu E. Kůse

Heráněm a Milošem Anděrou, zachránili cenný zoologický materiál ze zvířat, která uhynula v zoo. Ve sbírkách i v expozicích NM jsou dodnes k vidění ikonická zvířata pražské zoo, kdysi tolik obdivovaná návštěvníky. V neposlední řadě jsem rád, že jsem se dožil vyhlášení Českého lesa za chráněnou krajinnou oblast.

Co považujete za největší osobní úspěchy?

Mohl jsem prožít bohatý a profesně zajímavý život, obklopen přírodovědně orientovanou a mým zájmům vstřícnou rodinou.

Jaké historické období a architektonický sloh je vám nejbližší?

Určitě sloh románský. Dlouhá léta jsem žil pod zříceninou románského hradu Přimda. Na hrad jsme s kamarády chodili skoro každou volnou chvíli. Na románském slohu mě fascinuje jednoduchost a přímot architekturového vyjádření. Sympatické jsou mi ale i stavby gotické a renesanční. Nemám moc rád napodobeniny různých slohů, chybí jim lehkost a kouzlo původních předloh.

Dokázal byste vybrat pěti knih, která vás obohatila výjimečným způsobem?

V dětství to byla kniha bývalého ředitele varšavské zoo Jana Zabiňského – Proč má slon chobot a ptáci peří? Později obrazové průvodce německého lesníka Gottfrieda Amanna věnované fauně a flóře evropských lesů – Stromy a keře, Brouci lesů, Stanovištní rostliny lesů, Ptáci lesů, Lesní houby, s nadšením jsem přečetl několikadílnou encyklopedii Světem zvířat. Na studiích to byly Základy ekologie od Eugena P. Oduma a Mammalogy od Terryho Vaughana. Nedávno jsem měl možnost přečíst si román Ťiang Žunga Totem vlka, což je svědectví etnického Číňana – studenta, který se řízením osudu ocitne mezi pastevcí ve stepích čínské autonomní oblasti Vnitřní Mongolsko. Přestože jde o prózu, našel jsem tam spoustu zajímavých infor-

mací o tom, jak přežívají v tvrdých zimních podmínkách středoasijských polo-pouští zvířata i lidé. Bylo to v době, kdy už jsem měl za sebou několik návštěv mongolské části Gobi. Myslím, že v knize se skrývá i odpověď na otázku, co se stalo s posledními koňmi Převalského, kdy na konci 60. let 20. století, v období několika tvrdých zim, z volné přírody Mongolska zcela vymizeli.

Jak byste, jako znalec Českého lesa, popsal „podstatu“ tohoto kraje?

Je to zvláštní horstvo. Na rozdíl od mé rodné Šumavy není tak okázale líbivé horskými sceneriemi, nejvyšší vrcholy jsou „jen“ mezi 800 až 1 000 metry, nicméně krajina má své kouzlo. Český les je krajinou dvou tváří. Jižní část, Domažlicko s Chodskem, je klasická osídlená kulturní krajina, kde se střídají zachovalé vesnice, lemované poli, loukami a lesy. Naproti tomu severní část, Tachovsko, byla historicky osídlená německým obyvatelstvem a je v důsledku bojů v r. 1945 a následných poválečných událostí vytlidněná. Zanikly tak celé vesnice a do rozvalin usedlostí se postupně vrací příroda. Je to kraj prodchnutý zvláštní melancholií, kraj, kde se člověk může toulat celý den přírodou, aniž někoho potká. Ideální místo k relaxaci a zamyšlení. To je velký rozdíl od Šumavy, plné hlúčících turistů a mnohdy arogantních i agresivních jezdců na nejrůznějších samohybech.

Měl byste zde pro nás nějaký tip na výlet?

Těch míst by bylo opravdu hodně, záleží na tom, zda chcete vidět historické památky nebo přírodní zajímavosti. Ale je pravda, že často se obojí vzájemně doplňuje. Pokud navštívíte zříceniny přimdského hradu, dělí vás jen několik kroků od horského bukového pralesa. Podobně se lze při návštěvě zachráněného a nově opraveného klenotu – windischgrätzské jízdrny ve Světcích u Tachova – pokochat romantickými sceneriemi toku Mže a krajinou přílehlého Aglaina údolí. Ostatně ne nadarmo si tuto „lokaci“ vybrali tvůrci výpravného seriálu o Marii Terezií. I samotné „lesní“ město Tachov má co nabídnout. Při pohledu ze zdejších mostů můžeme ve vodě pozorovat hejna lipanů. A koho nezajímají historické památky, může si naplánovat návštěvu ryze přírodních lokalit – třeba bukového pralesa Diana nebo rašeliniště Podkovák s porosty borovice blatky. Na podzim se lesy rozezvučí rykem jelení říje, při troše štěstí lze za úsvitu pozorovat při čilé práci bobry. Zkrátka je toho hodně a každý, kdo do Českého lesa zavítá, si určitě vybere.

I vaše žena je doktorkou přírodních věd, podařilo se vám zájem o přírodu předat synům a vnoučatům?

Oba synové přírodní vědy vystudovali také, a to na stejných katedrách jako rodiče. Dokonce i snacha je biologka. Jak to bude s vnoučaty, těžko říci, jsou ještě příliš malá. Obě však mají přírodu i zvířata ráda. Vnuček Vojta je v současné době okouzlen mineralogií a paleontologií, rád pěstuje stromy ze semen, má slabost pro kaktusy. Anička se kamarádí se všemi domácími zvířaty, která na venkově máme. Mimoto ji

zajímají okrasné květiny a ráda pracuje na zahradě.

Chtěl byste něco vzkázat mladým čtenářům Živy ve vztahu k přírodě a zvířatům?

Aby chodili po světě s otevřenými očima a vnímali vše, co se ve světě kolem nich děje. Přitom nemusejí za emotivními prožitky a poznatky cestovat do exotických krajů, stačí sledovat bohatost života v naší

přírodě, města a jejich biotopy nevyjímaje. Vždyť – komu z nás se podaří na vlastní oči vidět třeba tok tetřívku nebo tření pstruhů? Na druhé straně i chování hejna slepic nebo domácí kočky s kofaty může přinést spoustu zajímavého. O všech přírodních jevech bychom měli přemýšlet v souvislostech. Především co se života a chování zvířat týče, neměli by se nechat ovlivnit a unést nejružnějšími senzacními, povrchními a často i podvodnými zpráva-

mi, kterými se to dnes, zejména na internetu, hemží. Pobyť v přírodě a její poznávání mají pro nás nezastupitelnou cenu.

Kolektiv spoluautorů: Alena Hofrichtrová, Zbyněk Šiša a Lucie Wágnerová

Evženovi přejeme také všechno nejlepší a hodně radosti nejen z přírody – těšíme se na další setkávání nad Živou!
Redakční rada a redakce

Petr Fajkus

S Jiřím Fajkusem – rozhovor vědce s vědcem a syna s otcem

Prof. RNDr. Jiří Fajkus, CSc., je vedoucím Mendelova centra genomiky a proteomiky rostlin a jedné z jeho výzkumných skupin na Středoevropském technologickém institutu CEITEC na Masarykově univerzitě a také Laboratoře funkční genomiky a proteomiky v Národním centru pro výzkum biomolekul na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity. Částečně působí i na Biofyzikálním ústavu Akademie věd ČR, kde v r. 1988 začínal vědeckou kariéru nejprve jako stipendista a od r. 1989 jako vědecký aspirant. Zabýval se zde studiem struktury chromozomů a chromatinu, úlohou repetitivních sekvencí DNA a epigenetikou rostlin. V rámci tohoto zaměření začal od poloviny 90. let studovat koncové chromatinové struktury chromozomů, telomery, které se postupně staly jeho hlavním výzkumným zaměřením. V r. 2021 byl zvolen členem Evropské organizace pro molekulární biologii (EMBO). Od r. 2012 je členem redakční rady Živy. V květnu letošního roku oslavil šedesátiny, požádali jsme proto jeho syna Petra, který se též zabývá studiem telomer a telomerázy, o společný rozhovor.

Kariéru běžného vědce si lze představit jako ledovec, kdy špička nad hladinou zastupuje úspěchy a zbylou část (tedy zhruba 7/8, které jsou pod hladinou) tvoří neúspěšné experimenty, nepodpořené grantové přihlášky, zamítnuté publikace a různé časově náročné administrativní činnosti. V rámci té „úspěšné“ osminy se Jiřím podařilo založit v ČR produktivní výzkum biologie telomer a rozvíjet ho až do současnosti ve spolupráci s tuzemskými i zahraničními pracovišti. Během své výzkumné a pedagogické kariéry vychoval řadu diplomantů a 19 absolventů doktorského studia. Podílel se rovněž významně na plánování a následném založení výzkumného centra CEITEC, které se pak stalo jeho hlavním současným působištěm.

Letos jsi oslavil významné jubileum, jak dlouho jsi vlastně ve vědě a mohl bys jmenovat alespoň tři milníky nebo osoby klíčové ve tvé kariéře?

Měl jsem štěstí na školitele v rámci vědecké výchovy (dnes Ph.D.) Josefa Reicha, takového „hračičku“ a široce vzdělaného experimentátora se spoustou nápadů, které jsem měl já realizovat, což jsem ale většinou nestihl, protože o několik dní později přišel zase s něčím jiným (a mně zbyla plná lednice různých meziproduktů). Dále jsem měl velmi sympatického filozofujícího konzultanta doc. Milana Bezděka, prvního porevolučního ředitele Biofyzikálního ústavu AV ČR (a také člena redakční rady Živy v letech 2003–12), který mi věnoval první dýmku a zaučil mě do jejího používání (sám mi nedávno ukazoval dýmku, kterou zase jemu věnoval prof. Ferdinand Herčík, zakladatel BFÚ). Určitě byl pro mě důležitý i můj šéf na postdoktorandské stáži v kanadském Quebecu, Ronald Hancock, který byl zase odhodcencem dvojnásobného nositele Nobelovy ceny britského biochemika Freda (Fredericka) Sangera. Připomínal mi vizáží i rozvázným a laskavým vystupováním Jana Wericha. A také kouřil dýmku, takže jsem u něj mohl užítkovat dovednosti získané na BFÚ. Později to byli spolupracovníci na společných projektech, především Ingo A. Schubert z Leibniz-Institut für Pflanzengenetik und Kulturpflanzenforschung (IPK) Gatersleben a Andrew R. Leitch z Queen Mary University of London, s nimiž jsme řešili evoluci neobvyklých telomer u rostlin. Tento výzkum nás dovedl nakonec až k identifikaci telomerázových RNA u rostlin. Nemohu pominout ani dlouholeté přátelství

1 Jiří Fajkus působí v Brně na Masarykově univerzitě a Biofyzikálním ústavu AV ČR. Foto z archivu J. Fajkuse